ڕێکخراوەکانی منداڵ

قۆناغی یەکەم

م.ی. شیرین کامل ابراهیم

Kurdistan
Save the Children
Children's Fund
KSC
KCF
مندالپارێزی کوردستان

پێشەکی

- قۆناغی منداڵی یەکێکە لە قۆناغە گرنگەکان کە ڕۆڵێکی سەرەکی لە ژیاندا دەگێڕێت تاک، بنیاتنانی کەسایەتی خۆی، پەرەپێدانی لێهاتوویی و تواناکانی و دەستپێکردنی ئامادەکارییەکانی. ئەم قۆناغە کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر دەرئەنجامەکان هەیە, پەروەردە لە قۆناغە پەروەردەییەکانی دواتردا.
- لە سەردەمی منداڵی مرۆڤدا پێوەرەکانی گەشەی منداڵ دروست دەبن
- **لایەنە جەستەیی، جووڵەیی، دەروونی، زمانەوانی، سۆزداری، ڕۆحی، کۆمەڵایەتی، و زانستی، کە...**
- لە داهاتوودا کارامەییەکانی دەردەکەون.
- ئەنجامی توێژینەوە و توێژینەوەکان دەریانخستووە کە ناونوسینی منداڵان لە باخچەی ساوایان کاریگەری لەسەر ئەدای کارکردن لە قوتابخانەی سەرەتایی بە شێوەیەکی ئەرێنی، و دەرفەتێک دەدات بەم منداڵانە بۆ ئەوەی ژیانیان باشتر دەستپێبکەن،ئەدای ئەوان بەگشتی و لێهاتووییەکانیان باشتر گەشە دەکەن لە هاوتەمەنەکانیان کە بەشداریان لەم قۆناغەدا نەکردووە.

منداڵ بە پێی یاسا چ تەمەنێکە ؟

- لە یاسای نێودەوڵەتیدا پێناسەی منداڵ لە ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ مافەکانی منداڵ هاتووە کە لە ساڵی ١٩٨٩ دەرچووە
- کە پێناسەی منداڵ دەکات و دەڵێت کە منداڵ (هەموو مرۆڤێک کە تەمەنی لە خوار هەژدە ساڵەوە بێت) .
- (قۆناغی منداڵی) بە قۆناغێک پێناسە دەکرێت کە مرۆڤ بەرپرسیارێتیەکانی لە ئەستۆ نەگرێت لە ژیان، وەک پشت بەستن بە دایک و باوک و کەسوکاری بۆ تێرکردنی پێداویستییە ئۆرگانییەکانی بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی ژیان، لە لەدایکبوونەوە تا نزیک کۆتایی دەیەی دووەمی تەمەن دەگرێتەوە
- لە قۆناغی یەکەمی(دروستبوونی و گەشەکردنی کەسایەتی سەر هەڵدەدا هەر لەم قۆناغەدا پێویستی بە کۆنترۆڵکردن و ڕێنمایی پەروەردەییە) .

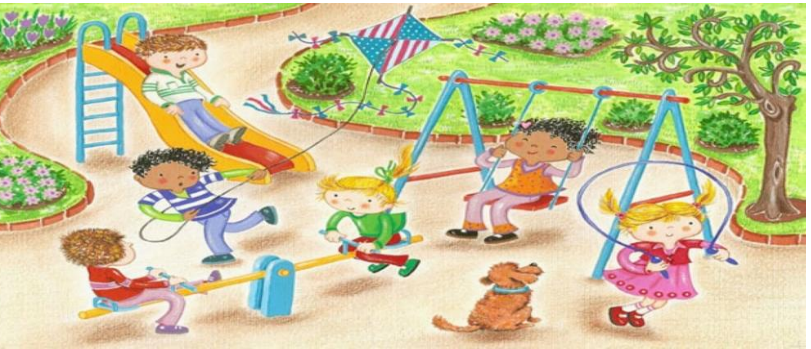

ئایە منداڵ مافی هەیە ؟

- لە وڵامدا :بەڵی :
- مافی منداڵان مافی مرۆڤە، پێویستە بە یەکسانی و ڕێز و کەرامەت مامەڵە لەگەڵ منداڵاندا بکرێت، نەک لەبەر ئەوەی "داهاتوو" یان "نەوەی سبەینێ"، بەڵکو لەبەر ئەوەی مرۆڤن، و هەموو مرۆڤەکان لە لەدایک بوونەوە ماف و ئازادی سەرەتاییان هەیە .
- منداڵان دەبێ هەمان مافی مرۆڤیان هەبێت وەک هەموو کەسێک - لە مافی ئازادی ڕادەربڕینەوە تا مافی تایبەتمەندی، واتا هەموو یاساکانی مافی مرۆڤ بە یەکسانی بۆ منداڵان و گەورەکان جێبەجێ دەکرێن.
- بەڵام لە زۆربەی کۆمەڵگاکاندا منداڵان وەک کەسێکی کەمتر سەیر دەکرێن، بۆ نمونە لە هەموو وڵاتاندا منداڵانی خوار تەمەنی ١٨ ساڵ لە دەسەڵاتی سیاسی بێبەش دەکرێن، چونکە ناتوانن دەنگ بدەن و زۆربەی وڵاتان ڕێگە بە دایک و باوکان دەدەن کە منداڵەکانیان لێبدرێن هەرچەندە دادگایی دەکرێن بەڵام ئەو دیاردەیە باوە ناو کۆمەڵگادا.

مافەکانی منداڵ چییە ؟

- منداڵان مافی تایبەتیان هەیە بۆ یارمەتیدانی پاراستنیان لە(هەڕەشە و دوورخستنەوە و رەگەز پەرستیەی کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە)
- ئەم مافانە لە یاسا نێودەوڵەتییەکان لە ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵ و پرۆتۆکۆڵەکاندا هاتوە :
- ١ ـ قەدەغەکردنی فرۆشتنی منداڵ
- ٢ـبەکار نەهێنانی منداڵ لە ململانێی چەکداری
- ٣ـ لە کاتێکدا پرۆتۆکۆڵێکی دیکە میکانیزمێکی نێودەوڵەتی بۆ پێشکەشکردنی سکاڵای تایبەت بە پێشێلکردنی مافەکانی منداڵ لە نەتەوە یەکگرتووەکان.

ڕێکخراوەکان

- ڕێکخراو چیە
- پێناسەی ڕێکخراو : دەزگایەکی یاساییە, باوەرپێکراوە لەرووی کۆمەلایەتییەوە, خاوەنی کەسایەتی نەگۆرە و لە پێناو چەند ئاما نجێکی دیاریکراودا هەولْ دەدات, بە پێی پەیرەو و پرۆگرامی بریار لەسەردراو کاردەکات, بۆ نموونە کۆمەلە بەخشەرەکان, حزبە سیاسیەکان, سەندیکاکان, ڕێکخراوە زانستیەکان...هتد .
- پیناسەی ڕێکخراو لەلایەن ستیفان رابینز : دیاردەیەکی کۆمەلایەتیە , کەبەشێوەیەکی هۆشیارانە ڕێکخراوەو خاوەنی مەرج و سنورێکی تارادەیەك دیاریکراوە, بەمەبەستی بەدیهێنانی ئاما نجێك یان چەند ئاما نجێك , لەسەر بنچینەی زنجیرەیەك بنەمای هەمیشەیی .

ئەو دامەزراوانە کە لە سەرانسەری جیهاندا خەمی مافی منداڵانن

- ئەو دامەزراوانە کە لە سەرانسەری جیهاندا خەمی مافی منداڵانن دیارترینیان لە خوارەوە ئاماژەیان پێکراوە :
- <u>یەکەم: یونیسێف (***UNICEF***) بة واتا (***United Nations International Children's Emergency Fund***</u>
- کاردەکات بۆ ڕزگارکردنی ژیانی منداڵان، بەرگریکردن لە مافەکانیان و یارمەتیدان بە بەدیهێنانی تواناکانیان، لە ڕێگەی ئۆفیسەکانیەوە کە لە زیاتر لە ١٩٠ وڵات و ناوچەدا دابەشکراون، لە سەرەتای منداڵییەوە تا هەرزەکاری، تاکە ڕێکخراوە کە بە تایبەتی لە ڕێککەوتننامەی مافەکانی منداڵدا وەک سەرچاوەی هاوکاری و ئامۆژگاری پسپۆڕان ئاماژەی پێکراوە.

- بۆ بەدەستهێنانی ئەمانەی خوارەوە :

1. دابینکردنی ژینگەیەکی سەلامەت و گشتگیر بۆ گەشەکردنی منداڵ .
2. چاودێریکردنی منداڵانی خاوەن پێداویستی تایبەت .
3. گەیشتن بە ناوچە دوور و دوورەکان، و کارکردن بۆ کەمکردنەوەی مردنی منداڵان لەوشوێنانە,لە ڕێگەی چاودێری تەندروستیانەوە .
4. پشتگیری فێربوونی باش بۆ منداڵان

دووەم : جولانەوەی نێودەوڵەتی بۆ بەرگری لە منداڵان
Defence for Children International
(DCI)،

- لەساڵی ١٩٧٩ بزووتنەوەی DCI نێودەوڵەتی منداڵانی دامەزراند، لە کاتێکدا هەندێک لە پێکهاتە نێودەوڵەتییەکان تایبەت بوون بە ڕێبازێکی مافدار لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ئاستەنگە زۆرانەی کە ڕووبەڕووی منداڵانی جیهان دەبنەوە.
- بزووتنەوەی DCI لەلایەن بنکەی نیشتمانی بنەڕەتییەکانی و ئەندامانی پەیوەندیدار لە زیاتر لە 45 وڵاتی جیهان نوێنەرایەتی دەکرێت. ئەمینداریەتی نێودەوڵەتی لە شاری جنێڤی سویسرا دامەزراوە.
- بۆ بەرگری کردن لە منداڵانی جیهان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی .
- ((DCI ڕێکخراوێکی سەربەخۆی ناحکومییە و ماوەی ٣٠ ساڵە مافی منداڵان لەسەر ئاستی جیهانی، ناوچەیی، نیشتمانی و ناوخۆیی دەپارێزێت.

سێیەم : ڕیکخراوی ڕزگارکردنی منداڵان

- ئەم ریکخراوە سەد ساڵە کاردەکات بۆ پاراستنی ژیانی بێبەشترین منداڵانی جیهان، و دەستەبەرکردنی دەرفەتی خوێندن بۆیان و پاراستنیان ، ساڵانەش دەگاتە دەیان ملیۆن منداڵ نزیکەی لة 120 وڵات، هەروەها بەرگری لە ماف و بەرژەوەندییەکانی منداڵان دەکات لە هەموو جیهاندا دانانی منداڵە لاوازەکان لە پێشەوە، هاوکاری 25,000 کارمەندی تایبەتمەند لە 122 وڵات بۆ حاڵەتە فریاگوزارییە گەورەکان، و گەیاندنی بەرنامەی گەشەپێدانی داهێنەرانە لە ڕێگەی هەڵمەتەکانیەوە بۆ بنیاتنانی داهاتوویەکی باشتر بۆ منداڵان

چوارەم : نووسینگەی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی منداڵان
International Bureau for Children's Rights(IBCR) ,

- نووسینگەی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی منداڵان (IBCR) لە ساڵی **1994** وەک ڕێکخراوێکی نێودەوڵەتی دامەزراوە کە ئامانجی پێشخستنی مافەکانی منداڵانە لە سەرانسەری ئەمریکای باکوور و باشوور، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەفریقا و ئاسیا، بە هاوکاری لەگەڵ توێژەرانی کۆمەڵایەتی، هێزەکانی بەرگری و ئاسایش، کارمەندانی سیستەمی دادوەری، گروپەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، و دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی تر؛ بەمەبەستی یارمەتیدان و پاڵپشتیکردنی منداڵان، بانگەشە و هۆشیارکردنەوەیش لە مافەکانی منداڵان دەکەن، بە گرنگیدانێکی تایبەت بە بابەتەکانی پەیوەست بە منداڵان، حاڵەتە فریاگوزاریەکان، ئیستغلالکردن و توندوتیژی دژی منداڵان.

<u>پێنجەم : ڕێکخراوی ECPAT نێودەوڵەتی</u>

لە سەرانسەری جیهاندا سەرنج دەخاتە سەر چارەسەرکردن و بەدواداچوون بۆ پرسەکانی بەکاربردن (استغلال) کردن منداڵان، لە ڕێگەی بەرنامەکانی فێرکردنی مافەکانی منداڵان، و ئامادەکردنی ڕاپۆرت لەسەر مافەکانی مرۆڤ، و ئامانجەکانی لەسەر ئەمانەی خوارەوە

چڕکراوەتەوە :

- **- ئیستغلالکردنی منداڵان لە ڕێگەی ئینتەرنێت .**
- **- فرۆشتن و بازرگانیکردن بە منداڵان .**
- **- گەشتیاری سێکسی منداڵان .**

شەشەم: ریکخراوی PLAN نێودەوڵەتی

- ئەم ڕێکخراوە لە ٧٦ وڵاتی جیهان کاردەکات بەرنامەکە تیشک دەخاتە سەر باشترکردنی ئاسایش و سەلامەتی کچان لە شارەکاندا، بە بەکارهێنانی ڕێبازێکی فرەلایەنە. ئەمەش بە کارکردن لەگەڵ ئەندامانی کۆمەڵگا، دەسەڵاتە ناوخۆییەکان، حکومەتە ناوخۆیی و نیشتمانییەکان و ڕێکخراوە ناحکومییە کۆمەڵایەتییەکان دەگرێتەوە. لە ئێستادا بەرنامەکە لە ٥ شاری دیکەدا کاردەکات: قاهیرە، میسر؛ دلهی لە هیندستان؛ هانۆی ڤێتنام؛ کامپالا، ئۆگاندا، لیما، پیرۆ. هەروەها ڕێکخراوەکە ئارەزووی بەرەوپێشبردنی پلانەکانی پەروەردەو فێرکردنی کچان, لێهاتووییەکانیان, و پشتگیریکردنیان لە دۆخی نائاساییدا .

کورتەیەك دەربارەی ڕێکخراوی یونسکۆ (UNESCO)

- ڕێکخراوی یونسکۆ واتە کورتکراوەی ڕێکخراوی پەروەردە و زانست و رۆشنبیری (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
- لە بەرواری 1945/11/11 , بەپێی دەستور لەم سالەدا ئیمزای لەسەر کرا, بەلام لەسالی 1946 جێبەجێکرا لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان شوێنی هەمیشەییان لە پایتەختی فەرەنسایە (پاریس) .
- بەدیاریکراوی لە گۆرەپانی (فونتنوا)یە و لەبەرواری 1958/11/3 دامەزراوە و بینایەکەیان لەشێوەی پیتی (Y) دایە و لەلایەن سێ ئەندازیار دروست کراوە . بەرنامەکانی لە خزمەت کۆمەلگا دایەو هەولی ئاشتی دەدات لەسەر بنەمای گۆرینەوەی گفتوگۆ و بیرورا و گونجاوی بیروراکان و نەهێشتن و لەناوبردنی ڕق و کینەو خۆپەرستی و پارێزگاری لە ئازادی و ڕادەربرین و دیموکراتی .

- ١٩٥ وڵات سەر بە یونسکۆن. بارەگاکەی لە شاری پاریس دایە. هەروەها یونسکۆ زیاتر لە ٥٠ ئۆفیس و چەندین پەیمانگای فێرکاری لە سەرانسەری جیهاندا هەیە.
- ڕێکخراوەکە پێنج بەرنامەی سەرەکی هەیە:
- پەروەردە، زانستە سروشتییەکان، زانستە مرۆییەکان و زانستە کۆمەڵایەتییەکان، ڕۆشنبیری، و پەیوەندییەکان و میدیا. یونسکۆ پاڵپشتی زۆرێک لە پرۆژەکان دەکات، وەکو خوێندەواری و ڕاهێنانی تەکنیکی، پرۆگرامی بڕوانامە و ڕاهێنانی مامۆستا، پرۆگرامی زانستی نێودەوڵەتی، پرۆژەی ڕۆشنبیری و مێژوویی، هەروەها ڕێککەوتنی هاوکاری جیهانی بۆ پاراستنی شارستانیەتی جیهانی و میراتی سروشتی و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ.

ئامانجەکانی ڕێکخراوی یونسکۆ

- یونسکۆ گرنگی بەهاتنەدی چەند ئامانجێك دەدات و کار دەکات بۆ بەدیهێنانی, ئامانجەکانیش بریتین لەمانەی خوارەوە :

1. بەکارهێنانی زانیاری و گەیاندن, لەپێناو بنیاتنانی کۆمەلگای هۆشیار .
2. زامن کردنی فێربوون و فێرکردنێکی باش و دابین کردنی بۆ هەموو تاکێك .
3. ڕووبەڕوبونەوەی هەموو ئاستەنگەکانی کۆمەلایەتی .
4. گرنگیدان و هاندان بە هەمە جۆری ڕۆشنبیری .
5. گرنگیدان بە گەشەی کۆمەلایەتی و ئابوری و باشترکردنی ئاستی گوزەران .
6. گرنگیدان بەمافەکانی مرۆڤ ودابین کردنی ئەمن و ئاسایش.

7. پاراستنی شوێنەوارە دێرینە جیهانیەکان, ئەوانەی دەستکردی مرۆڤن وەك شارەکان, یاسروشتین وەك دارستانەکان .
8. زامن کردنی ئازادی نەتەوە جیاوازەکان, لەرووی ئاینی ,نەژاد , زمان, هەروەها رێزگرتنیان.
9. جەخت کردن لەسەر مەعریفە و زیادکردنی و بلاوکردنەوەو پاراستن و پێشخستن و هاندانی بیرۆکەکان .
10. هاریکاریکردنی گەلان لەبوارەکانی زانست و رۆشنبیری و پێگەیاندنی مامۆستایان و نەهێشتنی نەخوێندەواری و دابینکردنی کەرەستەکانی خوێندن .

ڕێکخراوەکانی خزمەتگوزاری منداڵان و خێزان :

کۆمەڵێک ڕێکخراوی حکومی، یان ڕێکخراوە تایبەتەکانی قازانج نەویستن کە ئامانجیان باشترکردنی خۆشگوزەرانی ئەو کەسانەن کە لە پاشخانی ژینگەیی یان بایۆلۆژیی خراپەوە هاتوون. ئەو کەسانەی کە سەرچاوەی دیکەیان نییە، ڕێگەیان پێدەدرێت پەنا بۆ ئەو خانووبەرەیە ببەن کە لەلایەن ئەو ڕێکخراوانەوە دابین دەکرێن. ئەو منداڵانەی کە ڕێکخراوەکان خزمەتیان پێدەکەن لە ماڵە هەژارەکان یان فەرامۆشکراوەکانەوە هاتوون یان لە کۆمەڵگەیەکی زۆر هەژار و مەترسیداردا دەژین. جگە لەوەش دەزگاگەلێک هەن کە خزمەت بەو کەسانە دەکەن کە کەمیی نەخۆشییان هەیە. ئەو خێزانانەی بە هیوای ژیانێکی سەقامگیرن دێنە ڕێکخراوە قازانج نەویستەکان بە هیوای داهاتوویەکی باشتر بۆ خۆیان و منداڵەکانیان .

- ئەم ڕێکخراوانە زۆرێک لەم پێداویستیانە دابین دەکەن، مۆڵەتی یاسایی ڕێکخراوەکە لە ڕێگەی دادگای تایبەتەوە کە دەزگایەکی حکومییە بۆ پاراستنی منداڵان دەدرێت، یان ڕەنگە لە هەندێک کاتدا خۆبەخشانە بێت، سەبارەت بەو حاڵەتانەی کە خزمەتگوزارییەکانی ڕێکخراوەکە تێیدا دەبن ئیجبارییە، ئەوانیش بریتین لە :

1. کەیسەکانی توندوتیژی خێزانی
2. پشتگوێخستن یان دەستدرێژی خێزانی
3. کەشێکی نەرێنی بەردەوام لە نێوان ئەندامانی خێزانەکەدا کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەفتاری توندوتیژی، لەوانە : (حاڵەتەکانی دەستدرێژی جەستەیی, ئازاردانی سۆزداری, حاڵەتەکانی توندوتیژی سێکسی)

-

ڕۆڵی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان لە پاراستنی منداڵانی پەنابەر

- منداڵان لە هەموو کۆمەڵگایەکدا بە لاوازترین گروپ دادەنرێت و هەر ئەوانەن کە لە هەلومەرجی ئاساییدا چێژ لەم چاودێری و گرنگیپێدانە وەردەگرن، بەڵام لە شەڕ و ململانێ چەکدارییەکاندا منداڵان زۆرترین کاریگەرییان لەسەرە لە هەموو ڕوویەکەوە وەك (تەندروستی، دەروونی، کۆمەڵایەتی، ئابووری, پەروەردەیی) .
- ئازارەکانیان زیاد دەکات کاتێک خۆیان وەک پەنابەر دەبیننەوە، دۆخێک کە ئەوان بۆ خۆیان هەڵنەبژاردووە، و بارودۆخی پەنابەری بۆیان سەختترە بەهۆی ئەو ئازارە مرۆییانەی کە لێیەوە دەردەچن، و دۆخێکی یاسایی لە وڵاتی وەرگردا یان تەنانەت لە هەمان وڵات لە ئەگەری ئاوارەبوونی ناوخۆیی منداڵانی پەنابەر، و هەڵسەنگاندنی ئەم هەوڵانە .

- کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە هەوڵێکی زۆرەوە لە بواری پاراستنی منداڵانی پەنابەردا کاریان کردووە بە ئەنجامدانی چەندین ڕێککەوتنی نێودەوڵەتی کە بڕگەی پاراستنی پەنابەرانیان لەخۆگرتبوو، بەتایبەتیش منداڵان لە نێویاندا، هەروەها وڵاتان لە چوارچێوەی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کاریان کردووە لة چوارچێوەی دەزگا تایبەتمەندەکان بۆ دابینکردنی پاراستنیان هاوشێوەی لیژنەی نێودەوڵەتی خاچی سوور و پزیشکانی بێ سنوور بەردەوام بوو لە بەدەست تاڵیی پەنابەری و کارەساتە ئابووری و کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی .

(Test) الاختبار البيئي

ڕێکخراوەکانی خزمەتگوزاری منداڵان و خێزان

- کۆمەڵێک ڕێکخراوی حکومی، یان ڕێکخراوە تایبەتەکانی قازانج نەویستن کە ئامانجیان باشترکردنی خۆشگوزەرانی ئەو کەسانەن کە لە پاشخانی ژینگەیی یان بایۆلۆژیی خراپەوە هاتوون .ئەو کەسانەی کە سەرچاوەی دیکەیان نییە، ڕێگەیان پێدەدرێت پەنا بۆ ئەو خانووبەرەیە ببەن کە لەلایەن ئەو ڕێکخراوانەوە دابین دەکرێن .ئەو منداڵانەی کە ڕێکخراوەکان خزمەتیان پێدەکەن لە ماڵە هەژارەکان یان فەرامۆشکراوەکانەوە هاتوون یان لە کۆمەڵگەیەکی زۆر هەژار و مەترسیداردا دەژین .جگە لەوەش دەزگاگەلێک هەن کە خزمەت بەو کەسانە دەکەن کە کەمیی نەخۆشییان هەیە .ئەو خێزانانەی بە هیوای ژیانێکی سەقامگیرن دێنە ڕێکخراوە قازانج نەویستەکان بە هیوای داهاتوویەکی باشتر بۆ خۆیان و منداڵەکانیان .

- ئەم ڕێکخراوانە زۆرێک لەم پێداویستیانە دابین دەکەن، مۆڵەتی یاسایی ڕێکخراوەکە لە ڕێگەی دادگای تایبەتەوە کە دەزگایەکی حکومییە بۆ پاراستنی منداڵان دەدرێت، یان ڕەنگە لە هەندێک کاتدا خۆبەخشانە بێت، سەبارەت بەو حاڵەتانەی کە خزمەتگوزارییەکانی ڕێکخراوەکە تێیدا دەبن ئیجبارییە، ئەوانیش بریتین لە :
- کەیسەکانی توندوتیژی خێزانی
- پشتگوێخستن یان دەستدرێژی خێزانی
- کەشێکی نەرێنی بەردەوام لە نێوان ئەندامانی خێزانەکەدا کە دەتوانێت ببێتە هۆی ڕەفتاری توندوتیژی، لەوانە : (حاڵەتەکانی دەستدرێژی جەستەیی, ئازاردانی سۆزداری, حاڵەتەکانی توندوتیژی سێکسی)

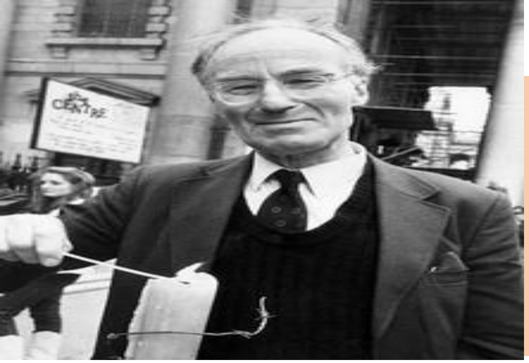

ڕێکخراوی لێبوردەیی نێو دەوڵەتی

- لە ساڵی (تەموز-1961)لایەن پیتەر پێنسن دامەزراوە
- ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی کە بە لێبوردنی نێودەوڵەتی ناسراوە، ڕێکخراوێکی ناحکومییە و بارەگاکەی لە لەندەنی پایتەختی ئینگلتەرایە و کارەکانی لەسەر هەموو بابەتەکانی پەیوەست بە مافەکانی مرۆڤ چڕ دەکاتەوە. ڕێکخراوەکە بانگەشەی ئەوە دەکات کە زیاتر لە ٧ ملیۆن ئەندام و لایەنگر لە سەرانسەری جیهاندا هەیە.
- هەڵمەتی نووسین بۆ مافەکانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی ساڵانە لە دەوروبەری ١٠ ی کانوونی دووەم، ڕۆژی جیهانی مافی مرۆڤ (بۆ یادکردنەوەی ئەو ڕۆژەی کە جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ لە ساڵی ١٩٤٨ پەسەندکرا) دەستپێدەکات. ئامانجی کەمپەینەکە هێنانەدی گۆڕانکارییە لە ژیانی ئەو پێکهاتانە یان ئەو کەسانەی کە بەرکەوتەی پێشێلکاری مافەکانی مرۆڤ بوون یان مەترسی بەرکەوتنیان لەسەرە.

- ئەم رێکخراوە خولی ڕاهێنانی ئامادەکاری دەربارەی مافەکانی منداڵ ڕێکخست بە هۆی هێلی ئەنتەرنێت واتە (ئۆنلاین) بۆ گەنجەکان و پێگەیشتوان ئەم خولە خولێکی بەخۆڕاییە, کە 90 خولەك دەخایەنێت, کە چاوپێکەوتن لەگەڵ چالاکوانی منداڵ لەخۆ دەگرێت, فێربوونی خودی , بیرۆکە بۆ دەست پێشخەری بۆ مافەکانی منداڵ .

ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان (KSC)

Kurdistan Save the Children

- ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان لە ڕۆژی 16/9/1991، بەپێشکەشکردنی یارمەتی و هاوکاری بۆ منداڵان دەستی کردووە بەکارکردن، 27 ساڵە بێ دابڕانو بێ ماندووبوونی کارمەندو خۆبەخشو هاوکارەکانی بەردەوامە لەسەر خزمەتکردنی منداڵانی کوردستانو ئەو منداڵە ئاوارەو بێ لانانەی پێویستیان بەهاوکاری و دەستگیرۆیی هەیە .

- یەکێکە لە ڕێکخراوە نا حکوومییەکانی بواری منداڵان لە باشووری کوردستان.
سەرۆکایەتی دەکرێت لەلایەن هێرۆ ئیبراهیم ئەحمەد.

- ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان ئامانجی دابینکردنی:
هۆیەکانی ژیان، پارێزگاری، خۆراک، چاودێریی تەندروستی و پەروەردەی بنەڕەتییە بۆگشت منداڵان بێ گوێدان بەڕەگەز، نەژاد، ئەو وڵاتەی لێوەی هاتوون و بیروڕای ئایینییان.

- گۆڤاری تایبەت بەخۆی هەیە بەناوی (گۆڤاری پەپولە)

منداڵپارێزی کوردستان
KSC
KCF
Kurdistan Save the Children
Children's Fund

بەرنامەکانی ڕێکخراوی منداڵپارێزی کوردستان

- ١-بەرنامەی پاراستنی منداڵ
- ٢-بەرنامەی پەروەردە
- ٣-بەرنامەی گەشەپێدانی توانای گەنجان
- ٤-بەرنامەی تەندروستی

منداڵپارێزی کوردستان
Kurdistan Save the Children
Children's Fund
KSC KCF

سێکتەرە گرنگەکان

- منداڵپارێزی کوردستان، لەڕێی چەندین سێکتەری خزمەتگوزارییەوە کارە خێرخوازییەکانی پێشکەش دەکات. هەریەك لەو سێکتەرانە بۆ ئامانجێکی گرنگ کراونەتەوە، کە هەموویان لەخزمەتی منداڵانو دابینکردنی داهاتوویەکی گەشو پەروەردەکردنی نەوەیەکی سەربەرزو خاوەن ئەزموونو لەشساغو تەندروستە:
- **1-سێکتەری پەروەردە:**
- **منداڵپارێز بنکەیەکی فراوانی هەیەو لەڕێگەی ئەو کەرتەوە هەوڵدەدات گشت پێداویستییە پەروەردەییەکان دابین بکات بۆئەوەی پاشەڕۆژێکی چاکتر جێبەجێ بکات. هەروەها رێکخراوەکە پشتگیری لەو دامەزراوە پەروەردەییانە دەکات، کە تایبەتن بەمنداڵانو هەندێکیان بەڕێوە دەبات.**
- **سەنتەرە رۆشنبیریەکانی منداڵان کە بە «کازیوە» ناسراون، هەروەها سەنتەرەکانی چالاکیی گەنجان لەگشت شوێنێکی کوردستاندا هەن، منداڵان دەتوانن بەمەبەستی یاریکردنو بینینی هاوڕێکانیانو بۆ سوود وەرگرتن لەو چالاکییانەی لەو سەنتەرانەدا هەن روویان لێبکەن .**

٢-سێکتەری پاراستنی منداڵ

- پاراستنی منداڵ بەیەکێك لەئامانجە سەرەکییەکانی منداڵپارێزی کوردستان دادەنرێت. لەوەسفی ئەو سێکتەرەدا، منداڵپارێز دەڵێت: هەردەم بۆ سوودی منداڵان کاردەکەین‌و ئەوە رەچاودەکەین، کە بەرژەوەندیەکانیان بەباشترین شێوە بەدیبهێنین.لەبەشی پاراستنی منداڵدا، دوو بەرنامەی سەرەکی هەن بۆ یارمەتیدان‌و پشتگیریکردنی (منداڵانی سەرجادەو ئەو منداڵانەی رووبەڕووی یاسا) دەبنەوە:
- **أ- بەرنامەی منداڵانی سەرجادە:** ئامانجی ئەوەیە منداڵان لەشەقامەکان دووربکەونەوەو هەوڵی تەواو بدرێت بۆ گێڕانەوەیان بۆ ناو خێزانەکانیان. بۆیە رێکخراوەکە یارمەتیان دەدات لەگەڕانەوەیاندا بۆ قوتابخانە یاخود هەوڵی ئەوە دەدەن کارێکی گونجاویان بۆ بدۆزنەوە گەر لەتەمەنێکی وادابن بۆ خوێندن نەشێت.

- **ب-بەرنامەی دادوەری نەوجەوانان :** پارمەتی ئەو منداڵو هەرزەکارانە دەدات کە کێشەیان لەگەڵ یاسادا هەیەو راوێژکاری یاسایی خۆراییان بۆ دابین دەکاتو دواتریش لەدادگاییکردندا یارمەتییان دەدات، هەروەها لەگێڕانەوایاندا بۆ ناو کۆمەڵگە، بەتایبەتی ئەوانەیان تووشی بەندکردن بوون.

- **٣-سێکتەری گرتنەخۆ:** منداڵپارێزی کوردستان/ سندوقی منداڵانی کوردستان (KSC/KSF) لەساڵی ١٩٩١ەوە بەرنامەیەکی بەناوی (گرتنەخۆ لەدوورەوە) دەستپێکردو لەرێگەی ئەو بەرنامەیەوە تائێستا 10 هەزار منداڵی کوردو عیراقی گیراونەتەخۆ، بەڵام هێشتا بەهەزاران هەن پێویستییان بەپشتگیری خەڵکە. بۆ بەشداریکردن لەو سێکتەرەدا، هەموو کەسێك دەتوانێت مانگانە لەرێگای بڕێك پارەوە منداڵێك بگرێتەخۆو دواتریش سەرپەرشتی بکاتو نامەی بۆ بنێرێتو نامەش لەوەوە وەربگرێت. بۆ هەندێك لەو کەسانەی منداڵەکان لەخۆدەگرن، دەشێت ئەو منداڵانە ببنە بەشێکی سروشتی فراوانتری خێزانەکانیان.

- ڕێکخراوەکە یارمەتیی منداڵی بێ دایکو باوك، ئەو منداڵانەی یەکێك لە دایك یان باوکیان نەماوە، یاخود ئەوانەی باوکەکانیان تووشی کەم توانایی جەستەیی وابوون، کە توانای کارکردنیان نەماوە، دەدات. ئەو پارەیەی لە کەسە لەخۆگرەکان وەردەگیرێت بۆ پێداویستییە بنەڕەتییەکانی وەك پۆشاك، خۆراك، خاوێنی، تەندروستیو کاروباری پەروەردەییان خەرج دەکرێت.

- **٤-سێکتەری تەندروستی:**

- مێژووی پڕ مەینەتی کوردستان، کە جەنگ وێرانی کردبوو، کاری لە سەر تەندروستی دانیشتووان بەتایبەتی منداڵان هەبوو، بەمەبەستی کەمکردنەوەی هەندێك لەو کێشانەش، منداڵپارێزی کوردستان ساڵی ٢٠٠٥ کارەکانی خۆی لەبواری تەندروستیدا فراوان کردو کەرتێکی تایبەتی بۆ چارەسەرکردنی هەندێك کێشەی تەندروستی دیکە دامەزراندو سەرچاوەی دارایی زۆری بۆ تەرخانکرد.

- بەرنامەی منداڵپارێزی کوردستان لەبواری تەندروستیدا پشتگیری پزیشکیو راهێنانەوە بۆ ئەو منداڵانە دابین دەکات، کە هەر جۆرە نەخۆشییەك یان هەر حاڵەتێکی کەم توانایيان هەبێت. منداڵپارێزی کوردستان سەنتەرێك بۆ راهێنانەوەی منداڵان بەڕێوەدەبات بەهاوکاری لەگەڵ وەزارەتی تەندروستی و وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی هەرێمدا. ئەو سەنتەرە تایبەتە بەو منداڵانەی کەم توانایی ژیری یان جەستەییان هەیە، هەروەها ئەوانەی نەخۆشی درێژەخایەن یا سەختیان هەیە، تائێستاش بە هە زاران منداڵ سوود مەند بووە لەو منداڵانە.

منداڵانی پەنابەر

- لە راپۆرتی کۆمسیۆنی باڵای کاروباری پەنابەرانی سەربە نەتەوە یەکگرتووەکانە کە هۆشداری دەدات لە خراپی ڕەوشی پەروەردە و خوێندنی منداڵانی پەنابەر لە جیهاندا، کۆمسیۆنەکە رایگەیاندووە چوار ملیۆن منداڵی پەنابەر لە سەرتاسەری جیهاندا لە خوێندن بێبەشبوون کە ئەوەش دەبێتە زیان بۆ داهاتووی خۆیان و ئەو کۆمەڵگەیەی لێی دەژین .
- ئەوەشی خستووەتەڕوو، لە کۆی ئەو ٢٠ ملیۆن پەنابەرەی کە کۆمسیۆنی باڵای کاروباری پەنابەران هاوکارییان دەکات، نزیکەی نیوەیان منداڵن و لەو ڕێژەیەش چوار ملیۆنیان لە خوێندن بێبەشبوون.
- کۆمسیۆنەکە دەڵێت "ژمارەی پەنابەران لە زیادبووندایە ئەمەش بە مانای ئەوە دێت ژمارەی ئەو منداڵانەی کە پێویستە بخرێنە بەر خوێندن زیاد دەکەن، بەڵام منداڵانی پەنابەر مافی خوێندنیان بۆ دەستەبەرنەکراوە."

- **ئیتا شیهی :** **ڕاوێژکاری باڵای پەروەردەی کۆمسیۆنە کە ڕایگەیاندووە "تەنها لە ٦١% ی منداڵانی پەنابەر لە قۆناغی سەرەتایی دەخوێنن، هەروەها لە ٢٣% ی پەنابەرانی مێردمنداڵ لە قۆناغی ناوەندی دەخوێنن کە ئەوەش دابەزینێکی بەرچاوی ڕێژەیان دەردەخات لە قۆناغی سەرەتاییەوە بۆ ناوەندی."**
- **دەشڵێت "منداڵان لە جیهاندا بە ڕێژەی لە ٨٤% یان خراونەتە بەر خوێندن، ئەگەر ئەم ڕێژەیە بەراوردبکەیت بە منداڵانی پەنابەر، دەردەکەوێت منداڵانی پەنابەر پێنج هێندە ئەگەریان زیاترە لە خوێندن بێبەشبن بەراورد بە منداڵانی دیکە، ڕێژەی بێبەشبوونی پەنابەران لە خوێندن تا گەورەتردەبن زیاد دەکات، بە جۆرێک تەنها لە ١% ی پەنابەران لە زانکۆکان دەخوێنن، سەرەڕای ئەو هەوڵە زۆرەی دراوە نەتوانراوە ئەو ڕێژەیە بەراورد بە ساڵی ڕابردوو زیادبکرێت و وەکو خۆی ماوەتەوە."**

- هەر لە ڕاپۆرتەکەدا ئاماژە بەوە کراوە، “لە ٩٢% سەرجەم پەنابەرانی جیهان لەو وڵاتانەن کە لەڕووی پیشەسازییەوە لە گەشەسەندندان، ئەمەش کێشەی بۆ خوێندنی پەنابەران دروستکردووە، چونکە وڵاتانی هەژارنشین پارەیەکی کەمیان هەیە بۆئەوەی سیستەمێکی پەروەردەی باش بۆ منداڵانی خۆشیان دابینبکەن چ بگات بە منداڵانی پەنابەر.”
- کۆمسیۆنی باڵای پەنابەرانی سەربە نەتەوە یەکگرتووەکان داوا لە وڵاتانی خانەخوێ دەکات منداڵانی پەنابەر لە سیستەمی خوێندنی نەتەوەیی وڵاتەکەیان جێبکەنەوە و دەڵێت تێکەڵکردنی منداڵانی پەنابەر بە منداڵانی دیکە، لەڕووی پەروەردە و خوێندنەوە دەرئەنجامێکی باشتری دەبێت.
- هاوکات کۆمسیۆنەکە داوای لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش کردووە کە هاوکاری زیاتری لایەنی پەروەردە و خوێندنی منداڵانی پەنابەران بکەن، هەروەها هەوڵ بۆ باشکردنی سیستمی خوێندن بدرێت لەو وڵاتانەی کە گەشەیان نەسەندووە .
-

ڕەوشی منداڵانی پەنابەر لە عیراق

- کۆمسیۆنی باڵای مافەکانی مرۆڤ لە عێراق، لەبارەی منداڵانی پەنابەرەوە هۆشداری دەدات و داوای هاوکاری مرۆیی بە پەلەش لە رێکخراوەکانی جیهان دەکات .رۆژی پێنجشەممە ١٤-٥-٢٠١٥ ، کۆمسیۆنی باڵای مافەکانی مرۆڤ لە عێراق رایگەیاند" ٣٠٠ هەزار منداڵی ئاوارە لە بارودۆخێکی ناجێگیردان و پێویستییان بە هاوکاری بەپەلەی مرۆیی هەیە، هاوکات داوا لە رێکخراوە جیهانییەکان بەگشتی و رێکخراوی تەندروستی جیهانی بەتایبەت دەکات، هاوکارییەکانیان بگەیێننە منداڵانی ئاوارە لە عێراق".

- فازل غەزاوی، ئەندامی کۆمسیۆنی باڵای مافەکانی مرۆڤ لە عێراق دەڵێت "زیاتر لە ٣٠٠ هەزار منداڵی ئاوارە پێویستیان بە پێداویستی هەیە لەبواری (خواردن،خواردنەوە، جانتا و شیر) هاوکات بەشێک لەو مندڵە ئاوارانە تووشی نەخۆشی پێست بوون و دەبێ چارەسەری بەپەلەیان بۆبکرێت.

- غەزاوی ئاماژەی بەوەشکردووە، توانراوە پێداویستی بۆ بەشێک لەو منداڵانەدابین بکرێت، بەڵام ئەو پێداویستییانە وەک پێویست نین و ئێستا هەوڵدەدەین سەرجەم منداڵانی خیوەتگەکان لەو پێداویستیانە دڵخۆش بکەین.